

Våra skatter

Skattesnack 24 | Valets viktigaste frågor 28 | ISK 30 | Så funkar det 32 | Efter valet 34

Inga-Britt Ahlenius
Pensionerad kämpe mot mygel

”
**Jag är lite
bekymrad över
hur den svenska
förvaltningen
fungerar.**

Inga-Britt Ahlenius om vikten
av en väl fungerade stat.

Foto: Anna Björkegren/Bildbyrå

Christian Ekström möter en förkämpe för en fungerande statsapparat

”Utrymmet för politiska beslut är stort och dessvärre också utrymmet för missbruk”

Inga-Britt Ahlenius har under flera decennier gjort sig känd som en förkämpe för en fungerande statsapparat och stark motståndare till korruption och slöseri med medborgarnas pengar. I ett samtal med Skattebetalarnas vd Christian Ekström berättar hon bland annat hur det gick till när Riksrevisionen flyttades från regering till riksdag, varför vi behöver en ny kommunallag och hur ett ”stolpskott” kunde väljas till FN:s generalsekreterare.

Text: Thomas Östberg Foto: Anna Björkegren/Bildbyrå

Budgetchef på finansdepartementet, generaldirektör på Riksrevisionsverket, chef för riksrevisionen i Kosovo och undergeneralsekreterare i FN. Inga-Britt Ahlenius har ett digert CV och har också hunnit utträtta mycket under sin karriär.

Christian Ekström (CE): Jag träffade för några veckor sedan en annan tidigare budgetchef, nämligen Max Elger, och han är i dag finansmarknadsminister. Lockade aldrig den politiska karriären dig? Att vara budgetchef är ju oerhört politikt nära.

Inga-Britt Ahlenius (I-B A): Det är nära, men skillnaden är att det inte är politik, utan en tjänstemannauppgift. Det är nog bland det roligaste och mest intressanta uppdrag jag har haft, att vara budgetchef. Samtidigt var det väldigt krävande att leda en organisation med 50 begåvade personer i det gemensamma uppdraget att mala fram regeringens budgetförslag till riksdagen.

CE: I ditt Sommarprogram från 2006 nämner du att det fanns en ganska stark sammanblandning mellan den politiska ledningen och tjänstemännen. Var det ett stort problem då?

I-B A: Vid den tidpunkten hade Socialdemokraterna haft regeringsinnehavet så länge att gränserna var flytande mellan det politiska uppdraget och tjänstemannauppdraget. Men vid regeringsskiftet 1976 skedde ett medvetandegörande. Man insåg att budgetavdelningen var en styrka som tjänade varje regering och inte en förlängning av det socialdemokratiska partiet.

Samtalet mellan Inga-Britt Ahlenius och Christian Ekström finns att lyssna på i sin helhet i Skattebetalarnas podd *Uppskattat*.

* **Odd Engström** (1941-1998) var bland annat statssekreterare hos Olof Palme (82-83), biträdande finansminister (88-90), vice statminister (90-91) och styrelseordförande i Kinnevik (95-98).

Foto: TT

CE: Att ha oförvitliga tjänstemän och en opolitisk förvaltning är ju centralt om man inte har ett amerikanskt system där hela förvaltningen byts ut.

I-B A: När jag kom på våren 1976 var kulturen att man såg sig själv som en stabsorganisation till den socialdemokratiska regeringen. Det betyder inte att personerna där inte var professionella. Tvärtom var det utomordentligt kvalificerade personer. Till exempel var min första enhetschef Odd Engström*.

CE: Efter några år på budgetavdelningen blev du generaldirektör för Riksrevisionsverket, vilket i dag motsvarar en riksrevisor på Riksrevisionen. Och det var tack vare dig som vi flyttade Riksrevisionen från regering till riksdag. Varför var det viktigt?

I-B A: Det var först när jag kom ut i internationella sammanhang i Europa som jag insåg att Sverige var helt ensamt om att ha en revisionsmyndighet som lydde under regeringen. På de första mötena jag var med på inom EU-samarbetet deltog även nya kandidatländer. Diskussionen hade ett starkt fokus på behovet av att grundlagsfästa en oberoende revision i de här länderna som krav för att få bli medlemsländer. Det öppnade mina ögon. I de flesta övriga länder, inte bara i Europa, var en lagfäst, statlig revision en del av den demokratiska arkitekturen. Därför att man behövde en instans som gav parlamentet ett underlag för att utkräva ett ansvar av regeringen. Det tog mig några månader att inse att den modell vi hade i Sverige faktiskt bara användes i Kina, Nordkorea, Kuba och några andra länder där parlamentet inte spelar någon roll. När jag började argumentera för att revisionsmyndigheten skulle lyda under riksdagen hade jag tänkt mig att rationella Sverige skulle säga att ”Det där låter intressant, det där måste vi utreda”. Men det blev ett otroligt aggressivt motstånd. Först i efterhand förstod jag att det var en fråga om makt. En sådan förändring skulle inte bara innebära att regeringen förlorade sin kontroll, utan också att man själv skulle bli föremål för granskning.

”Den modell vi hade i Sverige användes faktiskt bara i Kina, Nordkorea, Kuba och några andra länder där parlamentet inte spelar någon roll.”

Skattesnack Inga-Britt Ahlenius

CE: Riksrevisionen är i dag en av få externa granskare. Finanspolitiska rådet är bara rådgivande, Lagrådet går att runda ganska enkelt och KU styrs av en riksdagsmajoritet. Granskningen är med undantag för Riksrevisionen inte särskilt stark i Sverige.

I-B A: Den är unik och dess oberoende är lagfäst i grundlagen. Det är väldigt viktigt. Jag följer med intresse all diskussion som följer när Riksrevisionen kommer med sina rapporter.

CE: Som borde diskuteras mer, för ganska ofta levereras tuff kritik mot olika insatser. Riksrevisionens slutsatser förtjänar mer rapportering. Hur tycker du att svensk förvaltning fungerar?

I-B A: Jag har varit borta från svensk förvaltning en period, men har skaffat mig andra erfarenheter. Ska jag vara riktigt uppriktigt så är jag lite bekymrad över hur den svenska förvaltningen fungerar. Jag tycker mig se en långsam nedgång i kvalitet och har funderat på vad det beror på. Världsbanken skrev vid sekelskiftet i sin årsrapport under rubriken *The State in a Changing World*. Budskapet var att det blir ingen utveckling i ett land om det inte finns en väl fungerande stat av hög kvalitet. Rapporten riktades främst mot utvecklingsländer, men gäller även andra länder, och handlade mycket om att förhindra korrupktion. I centrum för en väl fungerande stat står också rekrytering av tjänstemän, att den sker på meriter och med öppenhet. En annan utgångspunkt i rapporten var frågan om krafter som kan balansera den politiska makten.

CE: Är det ett problem att man rekryterar för svag personal eller sker det inte på meriter?

I-B A: Min oro baseras på den rapportering vi får om hur staten fungerar. Men jag skulle vilja skilja på stat och kommun, vilket man inte gör inom EU där allt är government. Men stat och kommun i Sverige fungerar på olika sätt och rapporteringen från kommunerna är otroligt nedslående med återkommande fall av misshushållning och korrupktion för att inte tala om vanskötsel. Det finns ingen annan fråga som jag får mer post skickad till mig om. Det handlar om upphandling och till exempel om försäljning av kommunens mark som helt enkelt är misshushållning och oerhört upprörande. Men även i staten kan vi se att det finns problem.

CE: Just i frågan om ansvarsutkrävande och möjligheten att granska hur beslut fattats och varför det har gått snett ligger det i sakens natur att en regering inte gärna vill få sin beslutsprocess skärskådad. Coronakommissionen är ett exempel på hur det inte ska gå till. Där försökte regeringen fördröja granskningen till efter valet och det saknades anteckningar. Det är oerhört allvarligt.

I-B A: Offentlighetsprincipen som vi har berömt oss av så länge spelar en roll här. Redan 1766 hade vi en lag som gav möjlig-

”
**Kommunerna
är värre än staten
och ibland rena
vilda västern.**

heter till insyn. Nu ser vi att principen med tiden har urholkats. Kulturen har gått mot muntliga överläggningar. Därmed undandrar man möjligheten att i efterhand granska hur en process har gått till, för det finns ingen dokumentation.

CE: Vi har varit med om att kommuner och regioner har sekretessbelagat uppgifter av affärsskäl. Det handlade om offentligt driven skol- och vårdverksamhet. Vi har också nekats att ta del av beslut om upphandlingar.

I-B A: Kommunerna är värre än staten och ibland rena vilda västern. Till skillnad från staten är de i princip oreglerade. Kommunallagen har sin grund i kommunalstadgan från 1860-talet då kommunernas uppgifter var mycket begränsade och sköttes av förtroendevalda. I dag svarar kommunerna för 70 procent av den offentliga verksamheten. Det är helt orimligt att det inte är bättre reglerat. Utrymmet för politiskt beslutfattande är stort och det finns dessvärre också utrymme för missbruk.

CE: På många platser är kommunen den största arbetsgivaren. Kommunen är en ekonomisk makt med en revision som är ett skämt.

I-B A: Ja, kommunrevisionen är verkligen ett skämt. Det är ett politiskt uppdrag. I verksamheter som har en miljon anställda och administrerar över 2 000 bolag.

CE: Vi skrev en rapport om Göteborgs stad för några år sedan. Det var förskräckande hur man använde kommunens pengar. Uppföljningen är mycket begränsad och inte sällan består revisionen av politiker som tidigare suttit i fullmäktige och alltså ska granska sina egna beslut. Det är ju helt vansinnigt.

I-B A: Jag vill påstå att det fortfarande ser likadant ut i Göteborg. Attityderna till vad man får och inte får göra sitter i väggarna. Man har inte klart för sig vad korruption är. Det är inte bara mutor, utan missbruk av förtroende och hela kulturen kring hur man hanterar sitt uppdrag.

CE: Hur ska vi komma till rätta med det här?

I-B A: En ny kommunallag med en starkare revision och fastställda ansvarstaganden. Man måste ha en internkontroll som lägger ansvar på tjänstemannanivå. Man måste också fastställa gränsen mellan politikernas ansvar och tjänstemännens och antagligen också reglera tjänstemännens ställning på ett liknande sätt som i staten. Det behövs

Inga-Britt Ahlenius har ett digert CV – budgetchef på finansdepartementet, generaldirektör på Riksrevisionsverket, chef för riksrevisionen i Kosovo och undergeneralsekreterare i FN.

även en myndighetsform som tillåter insyn. Annars bildar kommunerna bolag och fjärrar sig från det centrala uppdraget att arbeta i medborgarnas tjänst. Aktiebolagslagen har ju ett helt annat syfte, att arbeta på en marknad och göra vinst.

CE: Skulle vi behöva ett tjänstemannaansvar?

I-B A: Ja, det försvann för 50 år sedan ungefär och återinfördes senare i en mer begränsad form. I staten gäller det numera bara vid myndighetsbeslut. Det måste föras en rejäl diskussion vad ett utökat tjänstemannaansvar skulle innebära, men jag tycker i princip att man borde återinföra ett ämbetsmannaansvar. I fallet med Transportstyrelsen hade generaldirektören misskött ett upphandlingsärendet. Men det var inte myndighetsutövning, utan en intern fråga.

CE: Den utredning som gjordes landade i att tjänstemän redan i dag utstår så mycket hat och hot att ett tjänstemannaansvar skulle förvärra situationen. Jag tycker tvärtom att det dels vore ett sätt att utkräva ansvar när tjänstemän begår felaktigheter. Dels är det lika viktigt att höja tjänstemännens status gentemot politiker så att man inte tvingas att fatta felaktiga beslut. Syftet är inte att hänga ut enskilda i parti och minut, utan att stärka tjänstemannarollen och dess oberoende.

I-B A: När man avskaffade ämbetsmannaansvaret sa man, om jag minns rätt, att det aldrig hade åbeopats. Men då har man ju glömt att det legat som ett tyst regelverk omkring.

CE: Du har också jobbat som undergeneralsekreterare i FN under Ban-Ki Moon. Du uttryckte dig oerhört kritiskt mot honom och FN och skrev sedan boken *Mr Chance*. Hur såg din kritik ut?

I-B A: Han var exempellöst olämplig som ledare för en så viktig organisation. Före boken hade jag skrivit slutrapport där jag ställde honom ansvarig för de löften han gett när han tillträdde och gav honom råd om vad han kunde göra i fortsättningen. Den var väldigt kritisk. Men man måste förstå FN-systemet för att förstå hur en sådan komplett nolla kunde bli vald till generalsekreterare. Det handlar om att de permanenta medlemmarna av generalförsamlingen inte har något intresse av en stark generalsekreterare. De tycker att de själva är bäst på att värna fred och säkerhet i världen. Då enas man om en dålig kandidat. Nu hade man oturen att få ett verkligt "stolpskott" som inte ens klarade av att leda sekretariatet. Han var så mycket värre än vad som framgår av min bok. Han var ett redskap för stormakternas intressen, i stark kontrast till hur Dag Hammarskjöld och Kofi Annan hanterade sina uppdrag.

Inga-Britt Ahlenius är 83 år och fortsätter oförtrutet att kämpa mot mygel och korruption. Tidigare i år blev hon en av mottagarna av Helmer Fredrikssons pris för sina insatser för minskat slöseri med skattepengar.